

álló, fejlődésre képes megjelenítést ad. Nem mentes a hatásoktól, de igyekszik ezeket átértelmezni, egyénien hangszerelni. Legerősebb fegyvere a kompozíció. Színeiben olykor téved, elveszti mérsékletét: harsogó és nyers. Ez viszont azt mutatja, hogy nem keresi a megnyugvást, olyan területek iránt is érdeklődik, amelyek nem rokonok finoman tartózkodó egyéniségével, s mivel haladni akar — sokszor bizonytalanná válik.

Április 27-én csendben meghalt Hollósy Simon lelkes barátja s tanítványa, a plein-air szerelme, Hódi Géza festőművész. Tanulmányait a Mintarajziskolában kezdte s kora művészi divatja szerint megjárta Münchent, Romát. Szép sikerei voltak mind itthon, mind külföldön. Az első világháború előtti időkben a pesti műkritika mint nagytehetségű művészt méltatta. Ezidőből származó képein szikrázik a napsugár, él a természet. A háború s a hadifogság után már nem találta meg az utat, amelyen oly sokatígézően elindult.

TEMESVÁRY JÓZSEF

A mai Horvátország

„Kroatien marschirt“, hirdeti egy nemrég megjelent díszes kiállítású illusztrált könyv címlapja (Europa Verlag, Zagreb, 1942), melyről a Poglavnik képe tekint az olvasóra. Április 10.-én volt egy éve, hogy drámai körülmények között megalakult ez a „masirozó“ független horvát állam. Az évforduló ünnepélyes külsőségei és belső tartalma megmutatták, hogy a horvátságot mint közösséget ma a javában dúló világháború viszontagságai mellett elsősorban is frissen kivívott nemzeti önállóságának új, hatalmas élménye hatja át. Ezt megőrizni,

kifejleszteni és minden sorsfordulaton keresztül a jövőbe átmenteni ma legfőbb gondja és problémája a horvátoknak.

A vajudas túlságosan véres volt ahhoz, semhogy már a mai körülmények között is gondtalanul élvezni tudnák önállóságuk első gyümölcseit, de már így is jelentős haladást tettek a belső megbékülés és konszolidáció felé. Az ifjú „Croatia Restituta“ (Karl von Loesch elnevezése) vezetői, nevelői, írói és művészei annál buzgóbban szorgoskodnak körülötte, mennél inkább fájnak a polgárháború ki-kiújuló sebei. Az első év emlékére egész sor közintézmény, iskola, kórház, üdülőtelep, kultúregyesület, gazdakör, könyvtár, folyóirat és emléktábla felavatásával, a békés horvát munka alkotásaival, a művészet és irodalom diszkiadásával kedveskedtek neki („A horvát haza“, „Horvát vallásos művészet“, „Mestrovic I. műalkotásai“, „A horvát költészet antológiája“, stb.), hogy ország-világ előtt bebizonyítsák életképességét. „Horvátországban csak Isten és a horvátok uralkodnak!“ — „U Hrvatskoj vlada samo Bog i Hrvati!“, állapítja meg egy kifejező ujságcím lángvörös betűkkel. Közben azonban egy-egy hadparancs martialis szövege, az itt-ott lecsapódó puskalövések fénye elárulja, hogy az ország egyes vadromantikus tájain, főleg a Drina mentén és Boszniában még mindig kiújul a harc az államhatalom és ellenzói között.

Az esetetek felsorolásából tudjuk, hogy hősi halottaik között gyakran szerepelnek a vasutas usztasa-alakulatok katonái is, akik a legmegbízhatóbban vidékeken is a legnagyobb önfeláldozással látják el veszélyes szolgálatukat. A forradalom mártírjainak emlékére az erdős Horvátország tanulóifjúsága tölgy- vagy

hársfacsemetét ültet s a bajtársnak, aki harcközben életét veszti, az újságokkal együtt búcsúzóul odakiáltja: „Velünk vagy!” — „Ustaša Nikola Jurišič... s nama je!”

Címer, felirat, a háziistenek s az önállóság mámore, minden a horvátoké. Ezért szívesen nélkülöznek s ha a békés kényelem és még néhány fontos dolog hiányzik is még, tudják, hogy a Poglavnik által bevezetett „Munka, Rend és Fegyelem” általános megerősödésével mindenki számára lesz becsületos férőhely, tisztességes munka és megélhetés. Az eddigi mutató eredmények s a nemrég megtartott zágrábi mintavásár kifejező feliratai, grafikonjai és meggyőző propagandaanyaga is erről tanuskodnak. „Horvátország gazdaságilag is meg tud állni a saját lábán” — ezt a tanulságot hirdetik a beszámolók s a különböző iparágak pompás és változatos kiállítási tárgyai. A főbejárat legsikerültebb freskója, Tomasevics prof. alkotása, usztasa jelszót allegorizál, mely szabad magyar fordításban így hangzik: „Eke és borona horvátot táplálja, védője pedig az usztasa katona.” — „Plug i brana Hrvatu su hrana, a ustaša to mu je obrana.”

Délelőttönként a zágrábi rádió „rad i radost” („munka és öröm” avagy „Kraft durch Freude”) címen az ország céltudatos felépítésére buzdítja a horvátokat, s nemrég a kötelező munkaszolgálatot is behozták, melyet az usztasa ifjúság a legnagyobb lelkesedéssel teljesít. Az usztasák nem tűrik a széthúzást s az egész országot a saját képükre akarják átalakítani az európai „Neue Ordnung” szellemében. Ennek ellenségeit félreállítják és kiközösítik. Így nemrég megszüntették a szerb fennhatóságú pravoszláv egyhá-

zat, s helyette a Poglavnik április 3.-i rendeletével felállította a „Horvát Pravoszláv Egyház”-at, hogy ezzel is az egész ország szellemi egységét szolgálja. A „Za Dom” c. szemle kiemeli, hogy ezzel tulajdonképpen a horvátság régi, történelmi vágya teljesül, melyet már a múlt század második felében „az első usztasa és forradalmár” Eugen Kvaternik is szorgalmazott.

Az évforduló alkalmából az egész horvát sajtó és a hivatalos szónokok egységesen nagy súlyt fektettek arra, hogy az usztasa mozgalomnak a horvátság gyökéréig visszamenő történelmi szint és hamisítatlan horvát jelleget adjanak. A nagy elődök közt felsorolva ott találunk minden történelmi nagyságot, aki a horvát nép szívéhez nőtt, hogy tekintélyükkel minden kételyt eloszlassanak s hogy velük is bizonyítsák, hogy mindennek így kellett történnie, s hogy ők is éppen így képzelték el a horvát függetlenséget és jövőt.

Az első horvát rádiódrama, M. Soljacsics „Vječna Hrvatska”-ja, melyet ápr. 9.-én adtak elő, nem egyéni sorsokat, hanem az „Örök Horvátországot”, mint kollektivitást vonultatja fel, „a horvát nép véres, szomorú, hősies és dicső emlékeit”, örök mementóul, „hogy a szabadság egyetlen és legdrágább záloga jövőjének.” Hírnökök, énekesek, regősök, szavalókórusok, papok, tündérek, stb. szerepelnek benne, akik végigvezetnek minket a legfontosabb történelmi eseményeken, miközben felidézik Tomiszlav király, P. Szvacsics, Zrínyi M., Gubec parasztvezér, E. Kvaternik, Sztarčevics, stb. szellemét, míg végül maga a Poglavnik is megjelenik mint Isten küldöttje, aki valamennyi őst egyesíti magában. Közben versben és prózában esz-

mefuttatásokat hallunk Kelet és Nyugat ellentétéről, a kereszténység dicsőségéről, a Balkán sötéttségéről, Versailles bukásáról és a szabadság megszületéséről. A végén Isten maga is megszólal: „Örvendjetelek!” s a tömeg a Poglavnik nevével az ajkán a nemzeti himnusszal fejezi be ujjongását.

Ilyen és hasonló szellemidézésekkel egyidejűleg igyekeznek mindazt eltüntetni, ami a közelmúlt idők jugoszláv uralmára emlékeztet. Divatba jött a szerbek által elvetett ú. n. „kovanice“-k (összetett szavak) képzése, melyhez főleg a német nyelvből vettek mintákat. Így pl. a rádió-t most „krugoval“ (Rundfunk)-nak hívják, a mozit „szlikokaz“-nak, a filmet „szlikopisz“-nek, stb. A legutóbbi moszkvai pánszláv kongresszusról csak gúnyosan emlékeznek meg, s ugyancsak megvető megjegyzéseket fűznek az amerikai Detroit-i nagyszláv értekezlethez is, melynek sikeréhez a jelenleg emigrációban élő volt horvát bán, Subasics szerencsekívánatait küldte. Ezzel szemben a Poglavnik ápr. 10.-i beszédében leszögezte, hogy „a horvát nemzet megmutatta, hogy akarja a szabadságot s maga követelte a Független Horvát Állam föllállítását! És bárki, aki az ellenkezőjét állítja, legjobb meggyőződése ellen cselekszi... Nincs többé olyan fantom, legyen szláv vagy jugoszláv, amelyhez megegyeszer csatlakozna...“ Annál bensősége-sebb meggyőződéssel csatlakozik a Független Horvát Állam nagy barátainak és protektorainak, a nemzeti szocialista Németország-nak és a fasiszta Olaszországnak politikájához, s a kor szellemének engedelmessé, minden szolgálatra kész, hogy kiérdemelje elismerésüket, bennük látva az Új Európa és a horvát függetlenség biztosítékát. Elég erős azoknak a

táborra, akik a horvátok germán-gót származása mellett kardoskodnak, s legutóbb olaszra is lefordították Kerubin Segvics könyvét „*Le origini gotiche dei Croati*“ címen.

Mile Budak, a kiváló horvát író berlini nagyköveti minőségben többek között a következőket mondta a „Berliner Börsenzeitung“ munkatársának az évforduló alkalmából: „Én azt hiszem, hogy Horvátországot a Birodalom sok részében csak kevésbé ismerik... Én nem abban látom feladatokat, hogy u. n. nagy politikát folytassak, mert mi kis nemzet vagyunk. Én egyszerűen arra töreksem, hogy megnyerjem az itteni közvéleményt a mi földünk, a mi ügyünk számára.“ A tengelysajtó természetesen a legmelegebb hangon foglalkozik velük, s mindenben támogatja őket. Német és olasz államférfiak, közigazdászok, tudósok, írók és művészek igen gyakran látogatják meg városaikát és vidékeiket, ahol egész otthonosan érzik magukat. Számítalan előadás, hangverseny, művészest és kiállítás tanuskodik a köztük fennálló szoros kapcsolatokról. Legutóbb is, április folyamán az „Institut für Grenz- und Aus-landstudien“ egész szeminárium a odalant járt K. von Loesch berlini professzor vezetésével, hogy az ország nagy részét beutazva, a helyszínen tanulmányozza az ottani viszonyokat. A zágrábi állami opera viszont, az idén először, 237 tagjával igen megtisztelő olaszországi meghívásban részesült s tiznapos körútja során Veleence után a firenzei májusi zeneünnepélyeken, a „Maggio Musicale“-n is résztvett J. Gotovac „*Ero s onoga svieta*“ („Ero a túlvilágról“) c. népies vígoperájával, mely Helsin-ki és több német város után itt is igen nagy sikert aratott. A zenei hírek közt megemlíthetjük, hogy

egy másik kiváló zeneszerzőjük, B. Papandopulo a „Kolo“ dalegylet 80 éves jubileumára hatalmas, drámai erejű „Horvát Misé“-t komponált, melyet szintén nagy tetszéssel fogadtak.

A kultúra más területén is lázas építőmunka folyik, de a háborús körülmények mindennek határt szabnak. Legnagyobb építkezésük az új Zágrábi Alapítványi Kórház, melyet áprilisban fejeztek be s 272 betegszobájával a higiénia legkorszerűbb követelményeinek is megfelel. Egyébként a sok régi és új folyóirat mind az usztasa építőmunka szolgálatában áll s az új szellem legfontosabb tényezői közé tartozik. Közelebbről érdekel a volt szabadkai időszaki folyóiratnak „*A mi rónáink kalásza*“-nak („Klasje naših ravni“) Zágrábban való újjászületése, mely a régi cím alatt új célkitűzéssel indul meg. A szemlét most is a „*Društvo bačkih Hrvata*“ („Bácskai horvátok egyesülete“) adja ki, azzal a szándékkal, hogy maga köré gyűjtse azokat a bácskai és baranyai horvát írókat és kultúrtényezőket, akiknek feladata lenne elsősorban is „*feltárni azon bácskai és baranyai horvátok életét, történelmét, nyelvét, szokásait és kultúráját, akik jelenleg a Független Horvát Állam határain túl élnek.*“ (H. Narod, 1942. márc. 29. sz.) Távlabbi céljuk, hogy általában a világ különböző részein, Európában és Amerikában szétszórta élő horvát elemek központi irányító szerve legyen, őket egységes vezetés alá helyezze, s így az összhorvátság kulturális értékeit megőrizze és kiterjessze. Felelős szerkesztője M. Csovics, az agilis fiatal író és kritikus, akit nálunk is többen jól ismernek. Hogy mennyire szívükön viselik a határainkon túl élő honfitársaik sorsát, bizonyítják azok a rádióleadások,

is, melyeket érdekükben tartanak, valamint az olyan egyesületek, mint pld. a „*Horvát Honvédek Társasága Muraköz Felszabadítására*“ — „*Društvo Hrvatskih Domobranaca za oslobodjenje Medjumurja*“.

Az irodalmi érdekességek között *Begovics* szindarabjainak állandó belföldi és külföldi sikerei mellett elsősorban is két regényt, Z. Milkovics „*Börtön*“-ét (Tamnica) és M. Budak „*Na vulkanima*“ c. művét kell felemlítenünk. Az előbbi már a legifjabb generációhoz tartozik. Többek között ő írta az első modern horvát életrajzi regényt is, a „*Budjenje*“-t, melyről már mult számunkban megemlékeztünk. Legujabb írása a közelmúlt időkből meríti anyagát, s a horvátság küzdelmét mutatja be a jugoszláv uralom és diktatura ellen. Főhőse nem egy személy, hanem az egész hívő, nacionalista ifjúság, főleg a zágrábi egyetem hallgatói, akik a nemzeti újjászületést, a forradalmat és a független állam kikialtását szellemileg előkészítették és életük feláldozásával végre is hajtották. A kritika éppen ezért „az első usztasa regény“-nek tekinti. Mint saját nemzedékének krónikása, Milkovics szinte naplószerű pontossággal, tanuvallomásokkal és az átszenvedett élmények eleven drámaiságával tárja fel előttünk a börtönök mélyét, mely a horvát szabadságeszme fanatikussait elnyelte. Mint minden irányregény, ez sem ment bizonyos egyoldalúságoktól, ellenfeleiben csak kivetnivalót lát, hogy annál jobban kidomborítsa hőseinek fényes jellemét. A „*Tamnica*“-t I. Mihajlov bolgárra is lefordítja, a szlovák fordítása pedig szintén most készül.

M. Budaknak, a horvát újjászületés legnagyobb írójának (lásd Délv. Szemle 1.—2. szám)

ebben a fantasztikus környezetben lejátszódó, didaktikus regényében, mely már címével is — „A vulkánokon” — bizonyos kiagyalt helyzetekre és irreális emberi társadalomra utal, nem találjuk meg gyönyörű falusi regényeinek természetes, friss hangulatát. Főhőse Janko, olyan garabonciás féle alak, „holdkóros és varázsló”, aki fantasztikus társadalmi elméleteket kovácsolva folyton úton van, s a jó és rossz problémáján töri a fejét. Egyszerre csak jól fejbeütik, elveszti hallását s agóniájában elkezd álmodni... A Felsőbb Hatalmak akaratából egy vulkánikus szigeten találja magát, mely a világot jelképezi. Itt az emberiség legkülönbözőbb típusaival, egy-egy társadalmi osztály legjellegzetesebb képviselőivel találkozunk. A „barátok rendje” egyesíti magában a legkiválóbb embereket, de közben kitűnik, hogy ezek is ép oly gyarlók és bűnösök, mint mások. Ilyen a lelkiismeretlen és ostoba Sztozsina, aki a praktikus, „e világi” filozófiára akarja Jankot megtanítani, ilyen Filipin az epikureista, a fecsegő Tuzsibaba, Grudica a harapós erkölcscsész, stb. Janko bizonyos „lelki testvérség”-ben él a szép özvegy Marialba-val, míg a többiek áskálódnak ellene s Sztozsina magához akarja ragadni a hatalmat, de ez nem sikerül néki, míg Janko önként nem távozik a szigetről. Ő a szélsőségek helyett a középuton halad; mindenkiben Isten képmását keresi, s ha nem is találja meg, boldog, mert érzi, hogy helyesen cselekedett.

Míg a kritika ezt a szellemi elkalandozást kissé langyos udvariassággal fogadta, annál nagyobb sikert könyvelhet el régebbi remekműve, az „Ognjiste” — „Tűzhely”, mely mind regényformában, mind színpadon most már az

országhatárokon túl is folytatja diadalútját, amire a magyar fordítóknak és színházaknak is fel kellene figyelniök. Német fordítását Fr. Hille készíti, s ugyancsak a németek vállalták ennek a csodálatos paraszteposznak a megfilmesítését is. A kis rokonépek közül a bulgárok adták elő először az Ognjiste-t Budak személyes jelenlétében Szófiában, április 19.-én, s az előadást az évad legnagyobb irodalmi és társadalmi eseményeként könyvelték el. Budak Szófiából Pozsonyba utazott, miben szimbolumot is kell látnunk, mert a horvát-bulgár, és ettől függetlenül a horvát-román-szlovák politikai és kulturális együttműködésnek mind több jelet látjuk, ami számunkra is mind nagyobb jelentőséget nyer. Így pl. nemrég, május 5—11-ig közös horvát-szlovák-román írókongresszust tartottak Bukarestben (a bulgárok részvétele nélkül!), melyen több fontos határozatot hoztak, s a további együttműködés módozatait beszélték meg. Programba vették, hogy a világnyelveken összeállítják nemzeteik legfontosabb irodalmi termékeinek bibliográfiáját, ez év végéig mind a három fővárosban bemutatják a másik két állam egy-egy legjellegzetesebb színpadi alkotását, két jeles művet pedig lefordítanak egymás irodalmából. Azt is elhatározták, hogy vezető folyóirataik kölcsönösen külön számot szentelnek egymás irodalmi harcainak ismertetésére, a kijelölt bizottságok öthetenként jelentést adnak ki működésükről, az írók pedig gyakrabban keresik fel csoportosan az együttműködő baráti országokat. A legközelebbi kongresszust a tervek szerint 1943-ban Zágrábban fogják megtartani.

VÁNDOR GYULA